

Η ιστορία της συντήρησης των φορητών εικόνων στο Β.Χ.Μ.

Αρχείο συντήρησης εργαστηρίου φορητής εικόνας. Διαχείριση και Αποτίμηση της πληροφορίας

M. Filippousi¹, E. Stamatopoulou²

¹ Head of Icon Conservation Laboratory, Byzantine and Christian Museum, Athens, Greece

² Conservator, Icon Conservation Laboratory, Byzantine and Christian Museum, Athens, Greece

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΦΟΡΗΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΟΥ ΒΧΜ

Η συντήρηση των φορητών εικόνων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου¹ ξεκινά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Με την ίδρυση του μουσείου, το 1914, εικόνες και ξυλόγλυπτα, που για χρόνια λατρεύονται στους ναούς ή φυλάσσονται σε ιδιωτικές συλλογές, συγκεντρώνονται στο χώρο του, όπου γίνεται αμέσως φανερή η ανάγκη για τη συντήρησή τους. Οι πρώτοι «επιδιορθωτές», καταξιωμένοι ζωγράφοι-αγιογράφοι της εποχής, αναλαμβάνουν να τις «καλλωπίσουν».

Από το 1924 που απαντάται η πρώτη επίσημη αναφορά για τη συντήρηση-επιδιόρθωση των φορητών εικόνων του μουσείου, τις υπηρεσίες τους προσφέρουν καλλιτέχνες όπως ο Σ. Πελεκάσης, ο Α. Αστεριάδης κ.ά.

Το 1930, με την οριστική εγκατάσταση του ΒΧΜ στη σημερινή του στέγη, οργανώνεται το πρώτο εργαστήριο. Οι Α. Βιαγγίνης (1929) και Φ. Κόντογλου (1930) επιδιορθώνουν τα εκθέματα της πρώτης έκθεσης στο ανακαινισμένο μέγαρο της Δούκισσας της Πλακεντίας (φωτ.1).

Η συντήρηση φορητών εικόνων συνεχίζεται και μετά το 1930. Καλλιτέχνες-συντηρητές, όπως οι Β. Ρασέφσκη (1937), Μ. Νουκάκης (1943), Α. Ιωάννου (1944), Φ. Ζαχαρίου (1951), εργάζονται στο μικρό, υποτυπωδώς εξοπλισμένο, εργαστήριο του ΒΧΜ που εξυπηρετεί επίσης τις ανάγκες για τη συντήρηση των γλυπτών, των υφασμάτων και των τοιχογραφιών.

Η μεγάλη έκθεση του 1964 με τίτλο «Η Βυζαντινή Τέχνη, Τέχνη Ευρωπαϊκή», που οργανώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης στην Αθήνα, έδωσε την ευκαιρία στο μέχρι τότε μοναδικό αυτό εργαστήριο συντήρησης να μεταστεγαστεί και να διαρθρωθεί σε τέσσερα ξεχωριστά τμήματα: φωτογραφικό, ξυλουργικό, συντήρησης εικόνων και συντήρησης τοιχογραφιών. Έτσι, το εργαστήριο φορητής εικόνας, με αφορμή το απαιτητικό έργο που έπρεπε να διεκπεραιώσει για τις ανάγκες της έκθεσης, δηλαδή τη συντήρηση 368 έργων από

Η ιστορία της συντήρησης των φορητών εικόνων στο Β.Χ.Μ.

Αρχείο συντήρησης εργαστηρίου φορητής εικόνας. Διαχείριση και Αποτίμηση της πληροφορίας

M. Filippousi, E. Stamatopoulou

όλη την Ελλάδα, αποκτά πλέον το δικό του χώρο. Η συντήρηση των έργων αυτών διήρκησε από το 1961 έως το 1964.

Την ίδια εποχή, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποκτά σε διεθνές επίπεδο μεγάλη σημασία, και η συντήρηση αρχίζει να διαμορφώνεται σε επιστημονικό κλάδο. Το 1964 η χάρτα της Βενετίας Βασικές θέτει αρχές για την προστασία, την αναστήλωση και τη συντήρηση των μνημείων, ενώ ένα χρόνο αργότερα το Ελληνικό κράτος έρχεται να θεσπίσει ένα κεντρικό συντονιστικό όργανο προγραμματισμού, προμελέτης και εκτέλεσης των εργασιών συντήρησης. Το ΚΕΣ, Κεντρικό Εργαστήριο Συντηρήσεως και Αποκαταστάσεως Τοιχογραφιών και Ψηφιδωτών, αποτέλεσε σταθμό για την ιστορία της συντήρησης. Η ίδρυσή του το 1965, σηματοδοτεί την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια για τη χάραξη μιας πολιτικής συντήρησης στην Ελλάδα.

Εν τω μεταξύ, οι τρεις πρώτοι επιστημονικά καταρτισμένοι Έλληνες συντηρητές έχουν επιστρέψει στην πατρίδα τους μετά από σπουδές στην Ιταλία. Ο Τ. Μαργαριτώφ (1958), ο Σ. Μπαλτογιάννης (1963) και αργότερα ο Γ. Κολέφας (1965). Οι δυο πρώτοι ειδικεύονται στις φορητές εικόνες και τις τοιχογραφίες, ο τρίτος στα ψηφιδωτά. Αναλαμβάνουν εργασία στο ΒΧΜ και υλοποιούν τη μετάβαση από την 'επιδιόρθωση' στη συντήρηση.

Αλματώδης πρόοδος σημειώνεται τα επόμενα χρόνια στον τομέα της συντήρησης, ειδικότερα σε ό,τι αφορά στα ζωγραφικά έργα και τα ψηφιδωτά, με το μουσείο να διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο. Το ΚΕΣ εδραιώνεται και ευδοκimei στους κόλπους του ΒΧΜ. Με αρωγό το όραμα των διευθυντών του μουσείου, το ζήλο των συντηρητών αλλά και το έμπρακτο ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους για τη διάσωση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, το μουσείο πραγματοποιεί σπουδαίο έργο που επεκτείνεται γεωγραφικά σε όλη την Ελλάδα αλλά και στη μονή Σινά και στα Ιεροσόλυμα.

Οι τρεις αυτοί θεμελιωτές της συστηματικής συντήρησης στην Ελλάδα, μέσα από το έργο τους στο ΒΧΜ αποκτούν φήμη που απλώνεται σε όλη τη χώρα. Οι στόχοι του ΚΕΣ, η εκπαίδευση νέων συντηρητών, αλλά και η προώθηση της έρευνας για τη βελτίωση και κατά το δυνατόν ενοποίηση των υλικών και μεθόδων συντήρησης, βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στο μουσείο, στο οποίο εγκαινιάζεται το 1969 η Σχολή Εκπαιδεύσεως Αρχαίων (φωτ.2).

Το ΒΧΜ μετατρέπεται πλέον σε έναν πραγματικό πυρήνα εκπαίδευσης και συντήρησης, κυρίως μνημείων ζωγραφικής και ψηφιδωτών. Παράλληλα εγκαινιάζεται και η τεκμηρίωση των εργασιών συντήρησης.

Η πλούσια δράση των συνεργείων του Κ.Ε.Σ που αποτυπώνεται στο πολύτιμο αρχείο του, φυλάσσεται μέχρι σήμερα στο μουσείο. Πρόκειται για ένα εξαιρετικό φωτογραφικό αρχείο

που αριθμεί πάνω από 12.000 ασπρόμαυρες φωτογραφίες και άλλα τόσα περίπου αρνητικά. Σ' αυτά καταγράφονται εργασίες που πραγματοποιήθηκαν στο μουσείο από το 1965 έως και το 1973. Το φωτογραφικό αρχείο συνοδεύεται από αναφορές των εργαζομένων που περιγράφουν τα πεπραγμένα τους και πρότυπα δελτία εργασιών συντήρησης.

Επίσημα η καταγραφή των εργασιών στο εργαστήριο συντήρησης φορητών εικόνων αρχίζει το 1970 και μαζί, η συστηματική προσέγγιση της συντήρησης. Οι παραδοσιακές μέθοδοι δίνουν τη θέση τους στην προσεκτική προκαταρκτική εξέταση, στη χρήση νέων μέσων και υλικών, με την παράλληλη φωτογραφική και γραπτή τεκμηρίωση των επεμβάσεων.

Με την ανασυγκρότηση του Κ.Ε.Σ το 1973 και τη μετατροπή του σε Κέντρο Συντηρήσεως Αρχαίων (Κ.Σ.Α), ο ρόλος του αναβαθμίζεται και αποσυνδέεται από το ΒΧΜ, στο οποίο παραμένει μια ομάδα συντηρητών υπό την επίβλεψη του Σ. Μπαλτογιάννη. Οι εναπομείναντες στο μουσείο συντηρητές δραστηριοποιούνται στην έρευνα και τη συντήρηση των φορητών εικόνων.

Το 1980, ενόψει της εγκαινίασης τριών νέων εκθεσιακών χώρων στο ΒΧΜ, συντηρείται σε μικρό χρονικό διάστημα ένα μεγάλο μέρος από τη συλλογή εικόνων και ξυλογλύπτων της νεοαποκτηθείσας συλλογής Δ. Λοβέρδου.

Η συνταξιοδότηση του Σ. Μπαλτογιάννη στις αρχές της δεκαετίας του '90, σφραγίζει μια ιστορική εποχή, αυτή των πρωτοπόρων συντηρητών και ταυτόχρονα σηματοδοτεί μια νέα. Το ρόλο του συνδετικού κρίκου μεταξύ της γενιάς που πέρασε και αυτής που ακολουθεί αναλαμβάνει η Θ. Παπαγεωργίου.

Οι προηγούμενες γενιές συντηρητών φορητών εικόνων του ΒΧΜ, όχι μόνο βοήθησαν στη διάσωση και προβολή ενός τεράστιου αριθμού έργων, μερικά εκ των οποίων είναι μοναδικά στον κόσμο, αλλά συνέβαλαν ουσιαστικά στη χάραξη μιας νέας πορείας.

Σήμερα οι συντηρητές του εργαστηρίου συντήρησης εικόνων και ξυλόγλυπτων, του παλαιότερου εργαστηρίου του ΒΧΜ και του πολυπληθέστερου σε ανθρώπινο δυναμικό, υιοθετούν τις βασικές αρχές που το χαρακτήρισαν για τρεις δεκαετίες: το σεβασμό στην αυθεντικότητα των έργων, την εφαρμογή ήπιων επεμβάσεων και τη χρήση όσο το δυνατό αναστρέψιμων υλικών και τεχνικών. Παράλληλα το εργαστήριο διαχειρίζεται και μεριμνά για μια από τις μεγαλύτερες και σημαντικότερες συλλογές του μουσείου, φροντίζει για τη συντήρηση και την επανέκθεση των έργων στις νέες αίθουσες του μουσείου, προσπαθεί να αξιοποιήσει και να εξελίξει την πλούσια κληρονομιά που παρέλαβε από τους προκατόχους του. Εξάλλου, η πολλαπλή αναδιοργάνωση και ο εκσυγχρονισμός των υποδομών που

συντελούνται τα τελευταία χρόνια στο ΒΧΜ, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός κλίματος ανανέωσης και στο πεδίο της συντήρησης.

Η σημαντικότερη αλλαγή είναι η έμφαση που δίνεται στους τομείς της τεκμηρίωσης και της έρευνας. Οι παλαιότερες μέθοδοι έδωσαν τη θέση τους σε ένα πιο ακριβή, ελεγχόμενο και κυρίως επιστημονικά τεκμηριωμένο τρόπο εργασίας. Ως προς την έρευνα, το εργαστήριο εφοδιάζεται με τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό, έχει ανοίξει διάυλους επικοινωνίας και συνεργάζεται με ερευνητικά κέντρα, ενώ έχει ήδη συμμετάσχει σε δυο σημαντικά σχετικά Ευρωπαϊκά Προγράμματα. Πέραν της εργαστηριακής έρευνας, ένα άλλο σημαντικό ερευνητικό έργο που απασχολεί τους συντηρητές του εργαστηρίου είναι η διαχείριση, η μελέτη και η αξιοποίηση του αρχείου συντήρησης φορητών εικόνων.

2. ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΦΟΡΗΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ & ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Η καταγραφή των εργασιών στο εργαστήριο συντήρησης φορητών εικόνων γίνεται συστηματικά από τις αρχές του 1970.

Το Αρχείο Συντήρησης Εργαστηρίου Φορητής Εικόνας αποτελείται από τρεις ομάδες υλικού:

- **Τα βιβλία ανάθεσης εργασιών (1975-1995 και 1995 έως σήμερα).**
- **Τα δελτία προμελέτης και συντήρησης.**
- **Το φωτογραφικό αρχείο.**

Τα δελτία συντήρησης ξεπερνούν τα 5000, ενώ το φωτογραφικό αρχείο πλησιάζει περίπου τις 10000 φωτογραφίες (Α/Μ, αρνητικά, slides κ.ά.). Τα δελτία είναι οργανωμένα ανά έτος και ανά συντηρητή και συνοδεύονται από το αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό.

Το σύνολο αυτής της πληροφορίας αποτελεί σήμερα, μαζί με μέρος του αρχείου του Κ.Ε.Σ., το Αρχείο Συντήρησης Εργαστηρίου Φορητής Εικόνας. Σε αυτό προστίθενται τεκμήρια επεμβάσεων που ανασύρονται από τα αρχαιολογικά δελτία. Επίσης σημαντικές πληροφορίες παρέχουν διοικητικά έγγραφα του μουσείου, όπως αναφορές πεπραγμένων, υπηρεσιακή αλληλογραφία κ.ά

Η ανάγκη για τη συγκέντρωση και αναδιοργάνωση του αρχείου υπαγορεύθηκε καταρχήν από πρακτικούς λόγους. Το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής φορητών εικόνων έχει υποστεί επεμβάσεις στο παρελθόν. Οι συντηρητές, για να επέμβουν εκ νέου στα ήδη συντηρημένα έργα, έπρεπε να ανατρέξουν σε όλα τα προηγούμενα δελτία και τις φωτογραφίες τους. Η παλιά οργάνωση του αρχείου είχε ως σημείο αναφοράς πρόσωπα και χρονολογίες και όχι το

ίδιο το έργο, με αποτέλεσμα η αναζήτηση της πληροφορίας να είναι προβληματική και χρονοβόρα.

Συνεπώς, σε επίπεδο φυσικής διαχείρισης, το πρώτο μέλημα ήταν η αναδιοργάνωση του αρχείου και η μετατροπή του σε ένα αρχείο ταξινομημένο ανά έργο, που περιλαμβάνει το ιστορικό των συντηρήσεών του με χρονολογική σειρά. Επιπλέον, ήταν επιβεβλημένο το φωτογραφικό αρχείο να αποκτήσει μια αυτοτέλεια και συνεπώς να διαχωριστεί από τα δελτία, χωρίς όμως να χαθεί η μεταξύ τους αντιστοίχιση.

2.1 ΠΗΓΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

Πρώτη πηγή πληροφορίας είναι το βιβλίο ανάθεσης εργασιών (από το 1975 ως σήμερα), που περιέχει τα ακόλουθα πεδία: (φωτ.3)

A. Ημερομηνία Ανάθεσης Εργασιών

B. Αριθμός Ευρετηρίου της Εικόνας ή του Ξυλόγλυπτου (Αριθμός T- Αριθμός BM)

Γ. Περιγραφή της Εικόνας (Θέμα)

Δ. Το ονοματεπώνυμο του συντηρητή που ανέλαβε το έργο

E. Υπογραφή παραλαβής

Z. Ημερομηνία ολοκλήρωσης των εργασιών

Στη συνέχεια, κάθε εργασία συντήρησης περιγράφεται αναλυτικά σε δύο ξεχωριστά δελτία:

1. Δελτίο προμελέτης Εργασιών Συντήρησης
2. Έκθεση Εργασιών Συντήρησης

2.2.ΤΟ ΔΕΛΤΙΟ ΠΡΟΜΕΛΕΤΗΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

Το Δελτίο Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης χρησιμοποιείται από το 1973 και αποτελείται από τα ακόλουθα πεδία

A. Περιγραφή

- 1.Είδος έργου
- 2.Εικονογραφικό Θέμα
- 3.Διαστάσεις
- 4.Θέση του έργου στο μουσείο
- 5.Ιδιοκτησία

B. Γενική κατάσταση του έργου

I. Ζωγραφική Επιφάνεια

- 1.Αξιολόγηση της κατάστασης: Μέτρια, Καλή, Κακή
- 2.Επιζωγραφίσεις: Ναι-Όχι
- 3.Κάμπος: Χρυσός-Ασημένιος-Χρώμα
- 4.Υλικά κατασκευής

II. Φθορές ζωγραφικής επιφάνειας και αίτια αυτών

- 1.Οξειδώσεις: Ναι-Όχι-Κατά τόπους-Είδος
- 2.Απολεπίσεις-Ρωγμές: Ναι-Όχι
- 3.Διάφορες Φθορές: Φούσκωμα-σκάσιμο-κακή σύνθεση χρώματος

III. Ξύλο-φθορές και αίτια αυτών

- 1.Μονοκόμματο: Ναι-Όχι-αποτελείται από κομμάτια
- 2.Κυρτό-Κοίλο-Με κυματισμούς
- 3.Τρέσσα: Παλαιά-Μεταγενέστερα-Καθόλου
- 4.Φθορές: Ρωγμές-καψίματα-κενά κ.α.

Γ. Παρατηρήσεις

- 1.Ανάγκη συντηρήσεως: Ναι-Όχι, Επείγουσα: Ναι-Όχι
- 2.Είδος συντηρήσεως: Προληπτική-καθαυτό
- 3.Προγενέστερη συντήρηση του έργου
- 4.Τόπος εκτέλεσης εργασίας
- 5.Υπάρχοντα μέσα εκτέλεσης της συντήρησης
- 6.Συνθήκες παραμονής έργου

Δ. Προυπολογισμός

- 1.Χρόνος εργασίας και απαιτούμενα ημερομίσθια

Ε. Προτάσεις

Είναι άγνωστο ποιος συνέταξε αυτό το πρότυπο δελτίο προμελέτης ή εάν βασίζεται σε αντίστοιχα δελτία προερχόμενα από το εξωτερικό. Γεγονός είναι όμως, ότι τα πεδία που περιλαμβάνει καταγράφουν τόσο τους προβληματισμούς της εποχής όσο και τις ιδιαιτερότητες της συντήρησης και διαχείρισης της συλλογής του BXM.

Για παράδειγμα, στο πεδίο της περιγραφής, αναφέρεται η θέση του έργου στο μουσείο, καθώς και το ιδιοκτησιακό του καθεστώς, και αυτό γιατί το εργαστήριο συντήρησης φορητής

εικόνας και ξυλόγλυπτου την εποχή εκείνη λειτουργούσε και ως εργαστήριο παροχής υπηρεσιών συντήρησης για τις βυζαντινές Εφορείες του Υπουργείου Πολιτισμού.

Όσον αφορά στα πεδία περιγραφής της κατάστασης του έργου, ας σημειωθεί ότι συμπεριλαμβάνεται πεδίο αξιολόγησης αυτής (μέτρια-καλή-κακή), που ουσιαστικά καθορίζει, τόσο μεμονωμένα όσο και συνολικά, τις ανάγκες συντήρησης μιας συλλογής, λειτουργεί δε συνδυαστικά με τα πεδία «ανάγκη συντηρήσεως», «είδος συντηρήσεως» και «προϋπολογισμός χρόνου εργασίας και απαιτούμενων ημερομίσθιων».

Σχετικά με την περιγραφή της φθοράς, ας σημειωθεί ότι ζητείται το αίτιο αυτής (μηχανικό, βιολογικό, φυσικοχημικό, ανθρώπινο κ.α.), ενώ δίνονται πολύ συνοπτικά τα αποτελέσματά της (π.χ. οξειδώσεις. Ωστόσο δεν ορίζεται εάν πρόκειται για οξείδωση επικαλυπτικού στρώματος-βερνικιού ή για μεταβολή των χρωστικών.(φωτ.4) Το ίδιο ισχύει και για τα υπόλοιπα πεδία που περιγράφουν μεταβολές).

Τέλος, ενδιαφέρουσα είναι, στο πεδίο των παρατηρήσεων, η αναφορά σε προηγούμενη συντήρηση του έργου, όπου ουσιαστικά ορίζεται το ιστορικό συντήρησής του, σε συνδυασμό με τις συνθήκες παραμονής του, όπως αυτές ορίστηκαν από το εκάστοτε μουσειακό περιβάλλον (θερμοκρασία-σχετική υγρασία-φωτισμός-ατμοσφαιρική ρύπανση)² (φωτ.4).

Το Δελτίο Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης εκσυγχρονίζεται τη δεκαετία του 1980 (φωτ.5). Από αυτό αφαιρούνται πλέον τα πεδία που αφορούν στον τόπο εκτέλεσης της εργασίας συντήρησης και τα υπάρχοντα μέσα εκτέλεσής της, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν αναθέσεις εργασιών σε χώρους εκτός του μουσείου.

Στις αρχές του 2000 το Δελτίο Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης ενσωματώθηκε πια στο ηλεκτρονικό Δελτίο Συντήρησης Φορητής Εικόνας του μουσείου.

2.3 ΤΟ ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ - ΕΚΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

Το Δελτίο Συντήρησης (φωτ.6) συμπληρώνεται παράλληλα με το Δελτίο Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης ήδη από το 1973. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα πεδία:

A. Προληπτική Συντήρηση

1. Συγκράτηση: Μερική-Ολική
2. Προστασία

B. Προετοιμασία

1. Εξέταση ζωγραφικής επιφάνειας
2. Εξέταση ανθεκτικότητας υποστρώματος
3. Εξέταση αντοχής χρωμάτων
4. Δειγματοληψία

Γ. Ολική ή Μερική Συντήρηση

I. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ

A. Στερέωση ζωγραφικής επιφάνειας-Τρόπος-Υλικά

1. Ενίσχυση ζωγραφικής επιφάνειας: Ναι-Όχι
2. Ενίσχυση υποστρώματος: Ναι-Όχι
3. Σταθεροποίηση απολεπιζομένων τμημάτων: Ναι-Όχι

B. Καθαρισμός Ζωγραφικής Επιφάνειας-Τρόπος-Υλικά

1. Αφαίρεση οξειδώσεων, κηρίων κ.ά. ρυπαρών ουσιών
2. Αφαίρεση αλλοιωμένων βερνικιών
3. Αφαίρεση επιζωγραφίσεων: Μερική-Ολική
4. Απόσπαση ζωγραφικής επιφάνειας εκ του υποστρώματος, ξύλου κλπ.: Ναι-Όχι, αιτιολογία
5. Αποχωρισμός ζωγραφικών στρωμάτων: Ναι-Όχι

Γ. Αισθητική Παρουσίαση-Τρόπος-Υλικά

1. Ζωγραφική αποκατάσταση φθαρμένων τμημάτων
2. Αντικατάσταση βερνικιού: Ναι-Όχι, είδος

II. ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΞΥΛΟΥ. ΤΡΟΠΟΣ. ΥΛΙΚΑ

1. Ρωγμές (Συγκολλήσεις-Συμπληρώσεις): Ναι-Όχι
2. Τεμάχια ξύλων (Ενωση: Ναι-Όχι)
3. Τρέσσα: Παλαιά-Μεταγενέστερα, αφαιρέθηκαν: Ναι-Όχι
4. Αποκατάσταση ξύλου (διατήρηση κυρτότητας ή επιπεδοποίησης)
5. Φθορά εν γένει

Δ. Φωτογράφιση

1. Μαυρόασπρη: Ναι-Όχι, προ-κατά-μετά
2. Εγχρωμη: Ναι-Όχι, προ-κατά-μετά

Ε. Προτάσεις

1. Μέτρα προστασίας έργου

Όπως και το Δελτίο Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης, έτσι και το Δελτίο Συντήρησης περιλαμβάνει πεδία που προσπαθούν να καλύψουν ευρύτερα τις εφαρμογές συντήρησης στα αντικείμενα της συλλογής του μουσείου.

Τη δεκαετία του 1980, το Δελτίο Συντήρησης υφίσταται ορισμένες μικρές μετατροπές, όπως η υιοθέτηση περιγραφής των εργασιών και όχι η απάντηση πολλαπλής επιλογής. Επίσης εισάγεται νέο πεδίο που αφορά στην απολύμανση του ξύλου. Τέλος, στο πεδίο της φωτογράφισης συμπληρώνεται και νέο πεδίο με τις διαστάσεις του αρνητικού.

Ήδη από το 1973 οι εργασίες συντήρησης συνοδεύονται από φωτογραφικό υλικό, κυρίως ασπρόμαυρες εκτυπώσεις και αρνητικά, ενώ περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980 υπάρχουν και έγχρωμες εκτυπώσεις. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 εμφανίζονται και έγχρωμες διαφάνειες (slides). Σε μεμονωμένες περιπτώσεις τα Δελτία Συντήρησης αναφέρουν λήψεις ακτινογραφίας ή φωτογράφιση με υπεριώδη ακτινοβολία. Ελάχιστες από αυτές τις λήψεις σώζονται σήμερα στο αρχείο. Τεκμήριά τους βρίσκονται μόνο σε παλαιότερες δημοσιεύσεις των συντηρητών του εργαστηρίου.

3. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

Στο πλαίσιο της γενικότερης οργάνωσης και διαχείρισης των πληροφοριών που διαθέτει το B.X.M. (φωτογραφικό αρχείο συλλογών, φωτογραφικό αρχείο Κ.Ε.Σ. κ.ά.), αναγκαία κρίθηκε η μέριμνα τόσο για τη φυσική διατήρηση όσο και για την αναδιοργάνωση και αποτίμηση του αρχείου συντήρησης του Εργαστηρίου Φορητής Εικόνας. Η εργασία αυτή ξεκίνησε το 2000 και σε αυτή έχουν συμβάλει οι περισσότεροι απασχολούμενοι στο Εργαστήριο Φορητής Εικόνας και στο Γραφείο Τεκμηρίωσης του B.X.M.³

Η διαχείριση του αρχείου οργανώθηκε στα ακόλουθα στάδια:

3.1 ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ

Η καταγραφή του αρχείου ξεκίνησε με την ηλεκτρονική τεκμηρίωση των βιβλίων ανάθεσης εργασιών συντήρησης. Η ταξινόμηση του αρχείου κρίθηκε απαραίτητη αφενός για να υπάρχει καλύτερη πρόσβαση στις πληροφορίες και αφετέρου για να βελτιωθούν οι συνθήκες διατήρησης του φωτογραφικού υλικού.

Η εργασία οργανώθηκε στα ακόλουθα στάδια:

Α) Ηλεκτρονική καταγραφή των βιβλίων και οργάνωση των πληροφοριών (φωτ. 7).

B) Διαχωρισμός των Δελτίων από το φωτογραφικό υλικό και ταξινόμησή τους.

3.2 ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Για την τεκμηρίωση και τη διαχείριση του υλικού (Δελτία Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης, Δελτία Συντήρησης και φωτογραφικό αρχείο), επιλέχθηκε η ψηφιακή τεκμηρίωση σε ηλεκτρονική Βάση Δεδομένων.⁴

Ο σχεδιασμός της Βάσης Δεδομένων βασίστηκε στα πεδία που απαντούν στα Δελτία Προμελέτης και Συντήρησης. Νέα πεδία που δημιουργήθηκαν είχαν σκοπό τη βέλτιστη ταυτοποίηση της εικόνας και της προέλευσης των πληροφοριών (φωτ. 8).

Οι πληροφορίες που προέρχονταν από τα Δελτία Προμελέτης και Συντήρησης καταγράφηκαν σε μία φόρμα εισαγωγής που περιλαμβάνει τα ακόλουθα πεδία:

- 1.Α/Α: Αυτόματος αριθμός καταγραφής των στοιχείων στη Βάση Δεδομένων.
- 2.Αριθμός καταλόγου-Αριθμός Δελτίου Προμελέτης & Συντήρησης-Αριθμός Φακέλου Φωτογραφιών: Αριθμοί μοναδικοί που αφορούν στην καταλογογράφηση και ευρετηρίαση του αρχείου.
- 3.Έτος
- 4.Θέμα εικόνας
- 5.Αριθμός ταξινόμησης: Αριθμός μοναδικός που αφορά σε παλαιότερη καταλογογράφηση της συλλογής του BXM.
- 6.Αριθμός BXM: Αριθμός μοναδικός που αφορά στη νέα καταλογογράφηση της συλλογής του BXM.
- 7.Ον/νομο Συντηρητή
- 8.Προμελέτη-Δελτίο Συντήρησης-Φωτογραφικό υλικό: Δίνεται επιλογή Ναι-Όχι.
- 9.Είδος Φωτογραφιών: Καταγράφεται το φωτογραφικό υλικό που συνδέεται με τα Δελτία.
- 10.Ημερομηνία καταγραφής: Σημειώνεται η ημερομηνία που συμπληρώθηκαν τα δελτία προμελέτης και συντήρησης.
11. Εικόνα: Σημερινή φωτογραφική τεκμηρίωση της εικόνας
- 12.Παρατηρήσεις Προμελέτης & Προτάσεις Συντήρησης: Πεδίο ελεύθερου κειμένου, όπου καταγράφονται τα στοιχεία που αποδελτιώνονται από τα Δελτία Προμελέτης
- 13.Σημειώσεις από Έκθεση Συντήρησης: Πεδίο ελεύθερου κειμένου, όπου καταγράφονται τα στοιχεία που αποδελτιώνονται από τις Εκθέσεις Συντήρησης.

Οι πληροφορίες που προέρχονταν από το φωτογραφικό αρχείο καταγράφηκαν σε δεύτερη φόρμα, η οποία συνδέεται με την προηγούμενη μέσω του μοναδικού αριθμού καταλόγου ευρετηρίασης (Αριθμός Καταλόγου) και περιλαμβάνει τα ακόλουθα πεδία (φωτ.9):

1.Εικόνες: Υπέρ-σύνδεση με αρχείο όπου σώζεται σε ψηφιακή μορφή το φωτογραφικό υλικό που αντιστοιχεί σε κάθε Δελτίο Προμελέτης και Συντήρησης (φωτ.10).

2.Δελτίο Προμελέτης: Υπέρ-σύνδεση με αρχείο όπου σώζεται σε ψηφιακή μορφή το Δελτίο Προμελέτης που αντιστοιχεί στο μοναδικό αριθμό του καταλόγου ευρετηρίασης (Αριθμός Καταλόγου)(φωτ.11).

3.Δελτίο Συντήρησης: Υπέρ-σύνδεση με αρχείο όπου σώζεται σε ψηφιακή μορφή το Δελτίο Συντήρησης που αντιστοιχεί στο μοναδικό αριθμό του καταλόγου ευρετηρίασης (Αριθμός Καταλόγου)(φωτ.12).

Η υλοποίηση της ηλεκτρονικής Βάσης Δεδομένων σε λογισμικό Access έγινε λόγω της ευκολίας που αυτό παρέχει τόσο στην καταχώρηση των πληροφοριών όσο και στην ανάκτησή τους από το χρήστη (γρήγορη αναζήτηση και ανάκτηση της πληροφορίας με κριτήρια το έτος συντήρησης, το ον/μο συντηρητή, τον αριθμό ταξινόμησης ή το νέο αριθμό BXM κ.α.) (φωτ.13 και 14).

Επίσης, ο σχεδιασμός λειτουργίας του λογισμικού μπορεί στο μέλλον να αναβαθμιστεί και να συνδεθεί με άλλες ηλεκτρονικές Βάσεις Δεδομένων που λειτουργούν στο μουσείο (βάση δεδομένων καταγραφής συλλογής των φορητών εικόνων, βάση διαχείρισης αποθήκης).

4.1 ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

Είναι κοινή η διαπίστωση ότι το αρχειακό υλικό που αφορά σε εργασίες συντήρησης γενικά σπανίζει. Πόσο μάλλον στην Ελλάδα που το επάγγελμα του συντηρητή άργησε να εδραιωθεί και να αποκτήσει αυτοτέλεια. Λόγω του συντεχνιακού χαρακτήρα του επαγγέλματος, οι παλαιότεροι συντηρητές δεν θεωρούσαν απαραίτητη την τεκμηρίωση της εργασίας τους. Συχνά μάλιστα ήταν και αντίθετοι με την ιδέα της δημοσιοποίησης των επεμβάσεών τους. Δεν πρέπει όμως να παραβλεφθεί ο κατά καιρούς μεγάλος φόρτος εργασίας και οι σωστικού και επείγοντος χαρακτήρα επεμβάσεις, που αποτελούσαν σχεδόν την καθημερινότητα των εργαζομένων, ιδίως στα πρώτα χρόνια εφαρμογής της συντήρησης. Άλλωστε, παλαιότερα, σπάνια δινόταν η δυνατότητα στους συντηρητές να εκθέσουν τα πεπραγμένα τους, ενώ πολλοί από τους προϊστάμενους αρχαιολόγους υπερθεμάτιζαν το χειρονακτικό μέρος της εργασίας και όχι τη διατύπωση και καταγραφή των απόψεών τους.

Η μέχρι σήμερα μελέτη του αρχείου του εργαστηρίου επιβεβαιώνει αυτό το γεγονός. Παρόλο που η τεκμηρίωση των εργασιών συντήρησης εγκαινιάστηκε επίσημα στα τέλη της δεκαετίας του '70, χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια για να ωριμάσει στη συνείδηση των συντηρητών ως μια προαπαιτούμενη και εξαιρετικά σημαίνουσα διαδικασία.

Μπορεί η αρχική διαμόρφωση του αρχείου συντήρησης να μην έδινε ολοκληρωμένη εικόνα για το ιστορικό ενός έργου, ωστόσο προσέφερε σημαντικά στοιχεία για την προσωπική ιστορία των ίδιων των συντηρητών. Αποτύπωσε το έργο τους, την επαγγελματική τους εξέλιξη, τις προτιμήσεις τους σε υλικά και τεχνικές, τους προβληματισμούς τους, τις συνεργασίες τους με άλλους συναδέλφους. Σε μια δεύτερη ανάγνωση και γνωρίζοντας ότι στα παλαιότερα χρόνια οι επεμβάσεις συντήρησης έφεραν κατά κάποιο τρόπο τη σφραγίδα του κάθε συντηρητή, μπορεί να πει κανείς ότι αυτή η νοοτροπία μεταφέρθηκε και στην οργάνωση του αρχείου που είναι μάλλον ανθρωποκεντρική. Πρόκειται ουσιαστικά για την εξιστόρηση της ιστορίας της συντήρησης στο BXM από αυτούς που τη δημιούργησαν.

Όπως είναι λοιπόν φυσικό, τα πρώτα χρόνια, τα Δελτία Προμελέτης και Συντήρησης στο BXM συμπληρώνονταν υποτυπωδώς, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Οι συνήθως λακωνικές αναφορές στην παθολογία των έργων, στη μεθοδολογία προσέγγισης, στα υλικά συντήρησης και τις αναλογίες τους, δίνουν σταδιακά τη θέση τους σε λεπτομερέστερες περιγραφές. Ωστόσο, σπανιότατα καταγράφονται τα κριτήρια επιλογής μεθόδων και υλικών συντήρησης, ο τρόπος σκέψης ή ο προβληματισμός των συντηρητών. Δεν αναγράφονται τα αίτια φθοράς των έργων, οι διάφορες δοκιμές υλικών πριν την τελική επιλογή, το επιθυμητό αισθητικό αποτέλεσμα κ.ά. Αυτό που συνήθως δηλώνεται είναι το υλικό συντήρησης και επιγραμματικά το είδος των εργασιών, πχ. στερέωση, καθαρισμός κλπ (φωτ.15). Εντούτοις, η συλλογιστική, οι τάσεις που επικρατούσαν κάθε εποχή, ο τρόπος συνεργασίας των συντηρητών με τους επιμελητές των συλλογών και πολλά άλλα ζητήματα, είναι δυνατόν να διαφανούν, σε μια δεύτερη ανάγνωση, αν εστιάσει κανείς πίσω από τις λέξεις και αποκωδικοποιήσει τις πληροφορίες.

Για παράδειγμα, μολοντί υπήρχε μια κοινή γραμμή αντιμετώπισης των έργων, ο κάθε συντηρητής έδειχνε προτίμηση σε συγκεκριμένα υλικά και τεχνικές, στα οποία έμενε προσκολλημένος για χρόνια. Επιπλέον, αρκετοί συντηρητές φαίνεται να ειδικεύονται σε συγκεκριμένες εργασίες, όπως το ρετούς ή οι καθαρισμοί. Οι λίγοι νέοι συντηρητές που έρχονταν στο BXM μετά από σπουδές στο εξωτερικό, εισήγαγαν με τη σειρά τους, νέα υλικά, κυρίως συνθετικής προέλευσης.

Γενικά στο εργαστήριο γινόταν χρήση τόσο παραδοσιακών υλικών όσο και συνθετικών πολυμερών. Αξιοσημείωτο όμως είναι ότι συνθετικές ρητίνες, όπως το Paraloid, έκαναν την εμφάνισή τους στα Δελτία Συντήρησης μόλις το 1988. Το διμεθυλοφορμαμίδιο ήταν ο διαλύτης που κυριάρχησε για τη διάλυση των οξειδωμένων βερνικιών από το 1970 έως και το 1986. Μάλιστα, για τον ελαφρύ καθαρισμό της ζωγραφικής επιφάνειας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε πολλά δελτία, χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλους δραστικούς διαλύτες.

Μερικές φορές παρατηρείται μια σύγχυση σχετικά με τα πεδία προς συμπλήρωση. Στο πεδίο «ολική συγκράτηση-ενίσχυση της ζωγραφικής» δεν είναι λίγες οι φορές που αναγράφεται ότι αυτή έγινε με βερνίκι.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία σχετικά με την ιστορία του επαγγέλματος του συντηρητή, όπως η λευκή απεργία του 1986 για τη διεκδίκηση του ανθυγιεινού επιδόματος, η οποία οδήγησε τελικά στην εγκατάλειψη των ισχυρών και βλαβερών για την υγεία υλικών και στην αντικατάστασή τους με ηπιότερους διαλύτες.

Επιπλέον, με έναν έμμεσο τρόπο, συχνά διαφαίνονται οι απόψεις των επιμελητών για τις επεμβάσεις συντήρησης, και ακόμα προτάσεις μουσειολογικού χαρακτήρα από τους συντηρητές, πχ για την έκθεση των έργων, τις συνθήκες φύλαξής τους κ.ά

4.2 ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ.

Οι πληροφορίες που προκύπτουν από τη μελέτη του φωτογραφικού υλικού της συντήρησης των εικόνων της συλλογής του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, αποτελούν τεκμήρια ιδιαίτερης σημασίας και ενδιαφέροντος.

Το υλικό που βρίσκεται είτε σε έντυπη μορφή (Α/Μ ή έγχρωμη εκτύπωση) είτε σε αρνητικό φιλμ είτε σε έγχρωμη διαφάνεια (slide), σε πρώτη φάση ψηφιοποιείται, ενώ θα ακολουθήσει ηλεκτρονική επεξεργασία και ανάλυσή του.

Η ηλεκτρονική επεξεργασία του φωτογραφικού υλικού και η ανάλυσή του μπορούν να αποδειχθούν σημαντικά εργαλεία στην τεκμηρίωση της κατάστασης των έργων τέχνης. Οι συντηρητές είναι πλέον εξειδικευμένοι στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών για την καταγραφή των εργασιών τους. Λόγω των υψηλών δυνατοτήτων που αυτές παρέχουν στην επεξεργασία, αποθήκευση, διάδοση και αναπαραγωγή της πληροφορίας, χρησιμοποιούν, κυρίως, ψηφιακές μορφές αρχείων τεκμηρίωσης. Επιπλέον, τα ψηφιακά δεδομένα έχουν χαμηλότερο κόστος αναπαραγωγής και η ανάλυση της πληροφορίας που προσφέρουν μπορεί να βελτιστοποιηθεί με τη χρήση εξειδικευμένων λογισμικών.

Μέσω της ηλεκτρονικής και της γραφικής καταγραφής δεδομένων, τόσο η παθολογία των έργων τέχνης όσο και άλλα τεκμήρια, μετατρέπονται σε μετρήσιμα μεγέθη που βοηθούν στην αξιολόγηση της κατάστασης διατήρησης των έργων. Για παράδειγμα, η σύγκριση της ψηφιοποιημένης ασπρόμαυρης φωτογραφίας με θέμα «Χριστός Παντοκράτωρ» του 1979, που απεικονίζει την κατάσταση της εικόνας μετά τη συντήρησή της, με αυτή του 2006, που αποτυπώνει τη σημερινή της κατάσταση, κατόπιν επεξεργασίας σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, τεκμηριώνει τη φθορά που υπέστη το έργο στο μεταξύ διάστημα (φωτ.16και17).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη, η καταγραφή και η ηλεκτρονική τεκμηρίωση των αρχείων που διαθέτει το μουσείο είναι ένα επίπονο και χρονοβόρο έργο υποδομής, το οποίο απασχολεί ένα σημαντικό ποσοστό του εξειδικευμένου προσωπικού. Με την υλοποίηση και ολοκλήρωσή του ανοίγεται ένα πλούσιο ερευνητικό πεδίο πολύτιμο για πολλούς επιστημονικούς κλάδους.

Μέσα από την πολλαπλή ανάγνωση του αρχείου συντήρησης φορητών εικόνων του μουσείου, το σημερινό δυναμικό του εργαστηρίου επιδιώκει να ανιχνεύσει τις φιλοσοφικές προσεγγίσεις του παρελθόντος ώστε να επαναπροσδιορίσει το ρόλο του, να εξασφαλίσει την ποιότητα του έργου της συντήρησης που πραγματοποιεί και των αποτελεσμάτων του. Σε τελική ανάλυση μέσα από γραπτές και προφορικές μαρτυρίες αποσκοπεί στο να διαμορφώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την ιστορία του επαγγέλματος της συντήρησης, των συντηρητών του BXM από το 1914 μέχρι σήμερα και των έργων τέχνης που περιλαμβάνονται στις συλλογές του.

Συνοψίζοντας, οι στόχοι που θέτει το εργαστήριο συντήρησης φορητών εικόνων για το μέλλον είναι:

- A) Η συγκέντρωση, μελέτη και αξιοποίηση όλων των γραπτών πηγών, αρχειακού και φωτογραφικού υλικού, που σχετίζονται με τις εργασίες συντήρησης, από την ίδρυση του μουσείου μέχρι σήμερα.
- B) Η συγκέντρωση, μελέτη και αξιοποίηση προφορικών μαρτυριών από τους εν ζωή παλαιούς συναδέλφους, καθώς και η έρευνα των προσωπικών τους αρχείων, αν υπάρχουν.
- Γ) Η αποτίμηση των πληροφοριών.
- Δ) Η διεύρυνση της Βάσης Δεδομένων με υλικό από όλη την Ελλάδα και η μελλοντική ένταξή της σε μια ευρύτερη βάση, όπως αυτή που αναμένεται να προκύψει από το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα 'The Historical Archives of The European Conservators', που διενεργείται με τη συμμετοχή πέντε χωρών.⁵

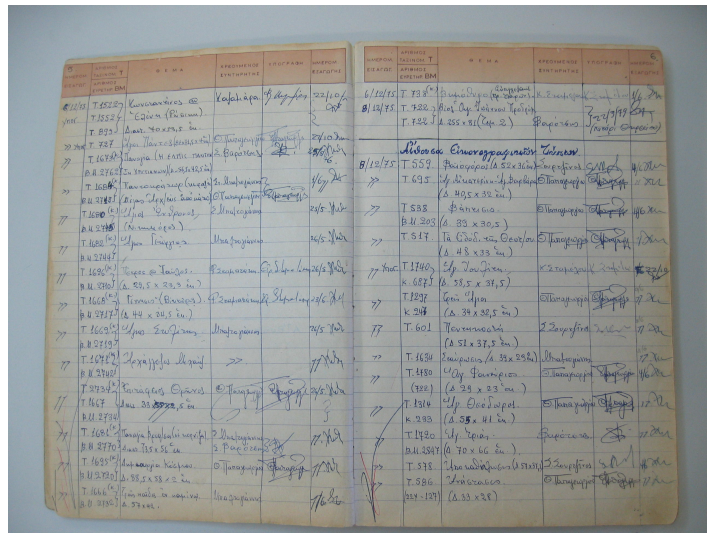
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

(φωτ.1) Άποψη της Α' αίθουσας ορόφου του ΒΧΜ, με Βυζαντινές εικόνες.
Ιστ. Φωτ. Αρχ. ΒΧΜ, Αρχείο Σωτηρίου.

(φωτ.2) Μαθητές της Σχολής Συντήρησης,
Ιστ. Φωτ. Αρχ. ΒΧΜ

(φωτ.3): Βιβλίο Ανάθεσης Εργασιών

III. ΣΥΛΛΟ. ΦΘΥΡΕΣ ΚΑΙ ΑΙΤΙΑ ΑΥΤΩΝ

1) Μονοκόμματο : Ναί. Όχι. 'Αποσιλείται από ..... κομμάτια

2) Κυρτό. Καθό. Μή κομματισμός

3) Τρέσα : Παλαιά. Μεταγενέστερα. Καθόλου

4) Φθορές αὐτοῦ : Ρωγμὲς. Καψίματα. Κενὰ κ.λ.π.

Γ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1) 'Ανάγκη συντηρήσεως. Ναί. Όχι. 'Επείγουσα (ναί-όχι)

2) Εἶδος συντηρήσεως : (προληπτική-καθαυτὴ)

3) Προγενέστερα συντηρήσεως τοῦ ἔργου

4) Τόπος εἰς ὃν δὲ ἐκτελεσθῇ ἡ ἐργασία :

5) Ὑπάρχοντα μέσα ἐκτέλεσεως τῆς συντηρήσεως

6) Συνθήκες παραμονῆς

Δ. ΠΡΟ-ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

1) Χρόνος ἐργασίας καὶ ἀπαιτούμενα ἡμερομίσθια

Ε. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ἐν ..... τῇ ..... 197...

Ο ΕΚΤΕΛΕΣΤΗΣ ΤΗΝ ΠΡΟΜΕΛΕΤΗΝ

(Φωτ 4): Προμελέτη εργασιών 1973

[illegible]

(Φωτ.5): Προμελέτη εργασιών συντήρησης 1978

Athens 12/2006

3899/30-11-71/4.500

(Φωτ.6): Έκθεση εργασιών συντήρησης 1973

Μόδα	11-Μαρ-2008	12-Ιουλ-08
Αγορά	30-Μαρ-2008	30-Ιουλ-08
Μόδα	21-Αργ-1998	22-Οκτ-98

(φωτ.7): Ηλεκτρονική καταγραφή των βιβλίων και οργάνωση των πληροφοριών

Η ιστορία της συντήρησης των φορητών εικόνων στο B.X.M.

Αρχείο συντήρησης εργαστηρίου φορητής εικόνας. Διαχείριση και Αποτίμηση της πληροφορίας

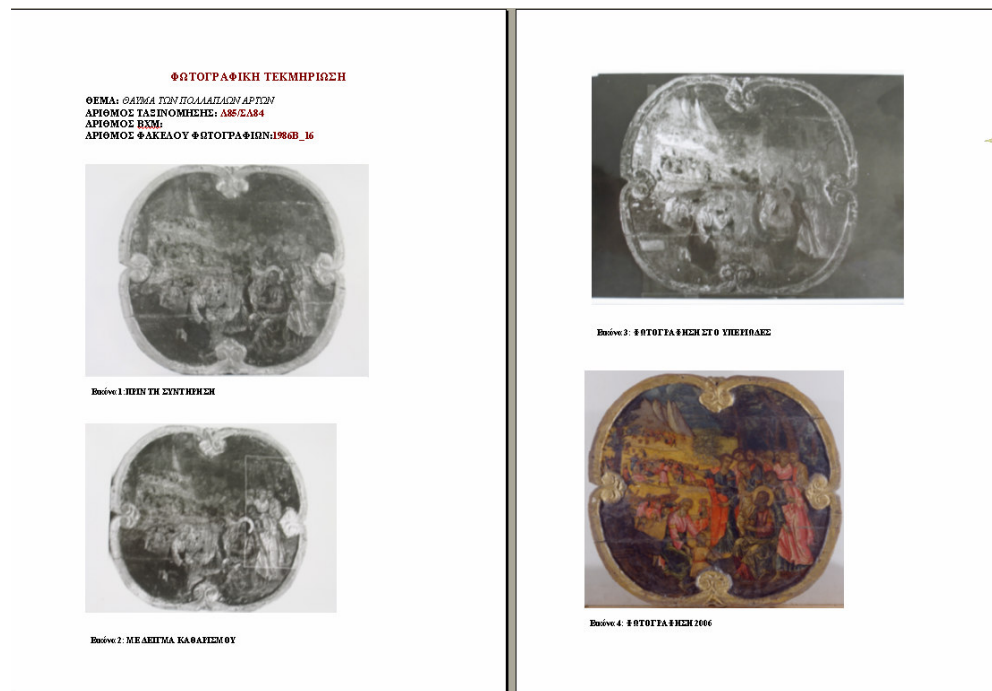
M. Filippousi, E. Stamatopoulou

A/A: 128	ΕΤΟΣ: 1995	
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ: 1995A_17	ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΑΚΕΛΟΥ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: 1995A_17	
ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΑΚΕΛΟΥ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ: 1995A_17	ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΧΜ: 12146	
ΘΕΜΑ: ΓΕΝΝΗΣΗ ΧΡΙΣΤΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ: T1643/K751	
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ: 7/6/1995	ΕΙΚΟΝΑ: 	ΣΥΝΤΗΡΗΤΗΣ: Κ.ΣΤΟΥΠΑΘΗΣ
	ΠΡΟΜΕΛΕΤΗ ☒ ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ☒	
	ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ☒ ΕΙΔΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: A/M (2)	
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΡΟΜΕΛΕΤΗΣ:		
Μέτρια κατάσταση λόγω οξειδώσεων, προηγούμενες στερώσεις ζ.ε., προσβολή από ξυλοφάγα, οξείδωση καρφιών, παλαιότερη στερέωση ζ.ε., οξειδωμένο βερνίκι		
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ:		
Στερέωση ζ.ε. στερέωση, στερέωση ξυλ. υποστ. Αφαίρεση χαρπών & καθαρισμός ζ.ε. πατίνιασμα, αισθ. αποκ., βερνίκωμα		
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΚΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ:		
Στερέωση ζ.ε. Primal 1:3, καθαρισμός white spirit & μηχανικά, στερώσεις με Paraloid B72/acetone 1:5, βερνίκι αραιό a retoucher		

(φωτ.8): Φόρμα εισαγωγής –καταγραφής πληροφορίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΔΕΛΤΙΑ	
Αναγνωριστικό: 1	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ: 1986B_23
ΕΙΚΟΝΑ: LINKS PHOTOS\1986\DOCS\1986_Σ\84.doc	
ΔΕΛΤΙΟ ΠΡΟΜΕΛΕΤΗΣ: LINKS DELTIA PROMELETIS\1986_Σ\84.doc	
ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ: LINKS DELTIA SINTIRISIS\1986_Σ\84.doc	
Εγγραφή: 14 8 από 8	

(φωτ.9): Φόρμα εισαγωγής στοιχείων υπερσύνδεσης

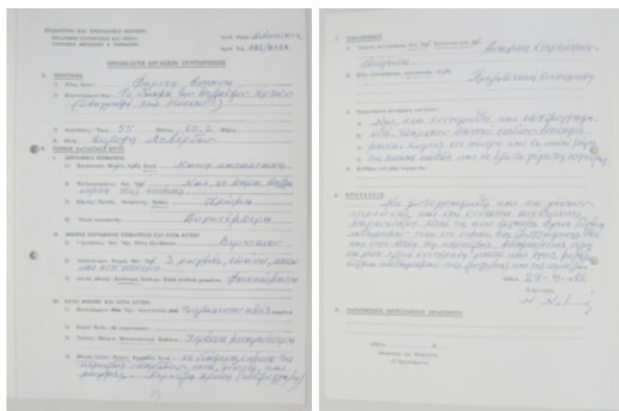
(φωτ.10) Υπερσύνδεση με αρχείο φωτογραφικής τεκμηρίωσης

ΔΕΛΤΙΑ ΠΡΟΜΕΛΕΤΗΣ

ΘΕΜΑ: ΘΑΥΜΑ ΤΩΝ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΑΡΤΩΝ
 ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ: Δ85/ΣΔ84
 ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΧΜ:
 ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΑΚΕΛΟΥ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: 1986B_16

ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ

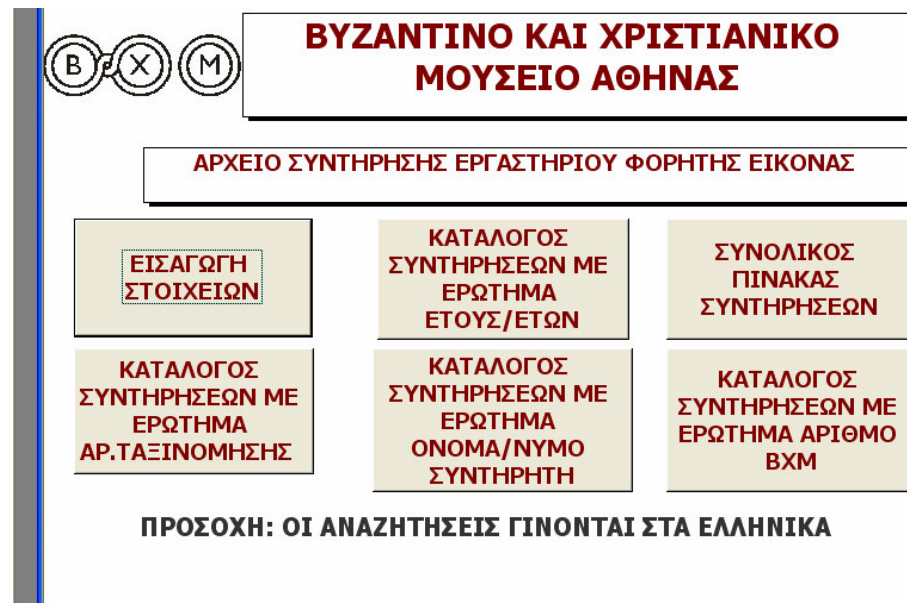
ΘΕΜΑ: ΘΑΥΜΑ ΤΩΝ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΑΡΤΩΝ
 ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ: Δ85/ΣΔ84
 ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΧΜ:
 ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΕΛΤΙΟΥ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ: 1986B_23

(φωτ.11): Υπερσύνδεση με αρχείο δελτίου προμελέτης σε ψηφιακή μορφή

(φωτ.12): Υπερσύνδεση με αρχείο δελτίου συντήρησης σε ψηφιακή μορφή

(φωτ.13): Αρχική σελίδα της Ηλεκτρονικής Βάσης καταγραφής του Αρχείου Συντήρησης Εργαστηρίου Φορητής Εικόνας όπου φαίνονται και τα κριτήρια αναζήτησης.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΝ ΑΝΑ ΣΥΝΤΗΡΗΤΗ

**ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΝ ΕΚΟΝΩΝ ΜΕ ΝΕΟ
ΑΡΙΘΜΟ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ (BXM)**

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΩΝ

21

2) 'Ασπίδα δόλιοιμένων βερνικιών: Ναι, με Dimethyloformamide
και μεταφράζει:

3) 'Ασπίδα επιτοξωγραφίας: Όχι, Μερική: Όχι
επιτοξωγραφίες δεν υπάρχουν

4) 'Απόσπαση ζωγραφικής επιφανείας από το υπόστρωμα ή ξύλο: Ναι. ΟΧΙ. Αιτιολογία:
_____

5) 'Αποχρισμός ζωγραφικών στρώσεων. Ναι. ΟΧΙ.
_____

III. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ: γ) ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ Τρόπος: Ύψος.

1) Ζωγραφική αποκατάσταση οθαρμένων τμημάτων: Έρευνα με αναφοράς
εις μικροδομές και επί ρυμής, εν όσκι πρώ-
τα στο καρέα με περ

2) 'Αντικατάσταση βερνικού. Ναι. ΟΧΙ. Είδος: Matt.

A. ΣΥΝΤΗΡΙΚΗ ΒΥΛΟΥ ΤΡΟΠΟΣ. ΥΨΟΣ

1) Ρυθμός συγκόλλησης - δουλειά φέρει: Στερέωση εις ρυμής με καθήκως
με κακόλι ζωγραφία κ' κετα σ'η μ'ράς κ'ρα με διαφόσκω

2) Τέχνα έλαν. ι Έπασσι: Όχι

3) Τρόπος: Πολικό. Μεταγενεστόρ. 'Ασπίδα: Όχι

4) 'Αποκατάσταση ξύλου: 'Ακολίμνηση, Στερέωση κακάρισα τό ξύλο @ σ'η γι-
κετα και κατέα τό ξύλο με διαφορετικά.

B. ΦΩΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

Πρό	Κατό	Μετά	Άλλες	Διαστ. άρρητικο
1) 'Ασφάλισι:	<u>Όχι</u>		<u>4.</u>	
2) Έγχαση:	<u>Όχι</u>			
3) 'Ακτινογράφηση:	<u>Όχι</u>			

ΣΤ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: _____
_____

O ΣΥΝΤΗΡΙΚΗΣ

'Αψηα 26 / 11 1978
O ΠΡΟΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

22

(φωτ.16και 17): Σύγκριση υφιστάμενης κατάστασης (εικόνα δεξιά) με φωτογραφία του έργου μετά από συντήρηση του 1979 (αριστερά). Εντοπίζονται αποφλοιώσεις στο ύψος των χειλιών καθώς και μια κατακόρυφη ρωγμή κατά μήκος της μορφής του Χριστού.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Boulanger P., et al, Automatic replication and recording of museum artefacts, Analysis and examination of an art object by imaging technique, Tokyo National Research Institute of Cultural Properties, 1988.

Castleman, Kenneth R., Digital Image Processing, Prentice-Hall Inc, 1979

James R. Druzik, David L. Glackin, Donald L. Lynn, & Raim Quiros, "The use of digital image processing to clarify the radiography of underpainting" *JAIC*, 1982, Volume 22, Number 1, Article 6 (pp. 49 to 56)

Nikolaidis, N. Pitas, I. «Digital image processing in painting restoration and archiving», International Conference on Image Processing, Thessaloniki, 2001

Digital Imagery for Works of Art, Harvard University Art Museums, Cambridge, Massachusetts, November 19-20, 2001.

Volle N., Chevalier A., *From The 20th To the 21th Century Fundamental Evolutions in Canvases Treatment*, p48-49, Theory and Practice in Conservation a tribute to Cesare Brandi, Proceedings, J. Delgado Rodrigues & J.M. Mimoso, Editors, National Laboratory of Civil Engineering, Lisbon, May 4-5, 2006

Χατζηδάκη, Μαρία, «Σχεδίαση Συστήματος Διαχείρισης Πληροφοριών για την Τεκμηρίωση των Εργασιών Συντήρησης», πτυχιακή εργασία Δ.Μ.Π.Ε. Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας και Επιστήμης Υπολογιστών, 2001.

---

¹ Εφεξής BXM

² Δεν υπάρχει τεκμήριο ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1970 γίνονταν μετρήσεις θερμοκρασίας και σχετικής υγρασίας στο B.X.M. Η ύπαρξη αυτού του πεδίου ενισχύει την υπόθεση ότι το Δελτίο Προμελέτης Εργασιών Συντήρησης βασίζεται σε αντίστοιχα πρότυπα του εξωτερικού, εφόσον την περίοδο αυτή (1960-1980) τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική γίνονται σημαντικές έρευνες στο θέμα της επίδρασης του περιβάλλοντος στα μνημεία και στα μουσειακά αντικείμενα. Ας σημειωθεί ότι το 1966 ο Nathan Stolow εκδίδει το "Controlled Environment for Works of Art in Transit", ενώ το 1978 ο Garry Thomson το "The Museum Environment" που χρησιμοποιήθηκε ως βιβλίο αναφοράς στο θέμα για πολλές δεκαετίες.

³ Στο έργο έχουν συνεισφέρει οι συντηρήτριες Β Κουτσομητοπούλου, Α. Μαλεβίτη, Ε. Παπαδοπούλου, Σ. Τζαβάρα.

⁴ Ας σημειωθεί ότι τόσο ο σχεδιασμός όσο και η υλοποίηση της συγκεκριμένης Βάσης Δεδομένων έγινε από συντηρητή του μουσείου χωρίς την υποστήριξη εξειδικευμένου σε ηλεκτρονικές βάσεις τεκμηρίωσης ατόμου.

Συνεπώς είναι βέβαιο ότι εάν και, προς το παρόν, η βάση είναι λειτουργική και εύχρηστη για τις ανάγκες του εργαστηρίου και του μουσείου γενικότερα, στο μέλλον θα χρειαστεί να γίνουν βελτιώσεις στο σχεδιασμό της.

⁵ Volle N., Chevalier A., *From The 20th To the 21th CenturyQ Fundamental Evolutions in Canvases Treatment*, p48-49, Theory and Practice in Conservation a tribute to Cesare Brandi, Proceedings, J. Delgado Rodrigues & J.M. Mimoso, Editors, National Laboratory of Civil Engineering, Lisbon, May 4-5, 2006